

KAPITAL TUZILMASINI BOSHQARISHDA MOLIYAVIY RISK OMILLARI TAHLILI

Sharipov Ismoil Farrux o'g'li

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda kapital tuzilmasini boshqarish jarayonida yuzaga keladigan moliyaviy risk omillari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotda qarz va o'z kapitali nisbatining o'zgarishi bilan bog'liq risklar, foiz stavkalari tebranishi, likvidlik yetishmovchiligi, kredit riski hamda bozor noaniqligi kabi omillarning kompaniya moliyaviy barqarorligiga ta'siri o'rganiladi. Kapital tuzilmasini shakllantirishda risk va rentabellik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zarurligi asoslab beriladi. Shuningdek, kapitalko'rsatkichlar qiymati va moliyaviy leveraj darajasining o'zgarishi risk darajasiga qanday ta'sir ko'rsatishi empirik va nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tezis natijalari kapital tuzilmasini boshqarishda risklarni identifikatsiya qilish, baholash va minimallashtirish mexanizmlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: kapital tuzilmasi, moliyaviy risk, moliyaviy leveraj, kredit riski, foiz stavkasi riski, likvidlik riski, kapitalko'rsatkichlar qiymati, moliyaviy barqarorlik.

Kapital tuzilmasini boshqarish zamonaviy korporativ moliyaviy strategiyaning markaziy elementi hisoblanadi, chunki qarz va o'z kapitali o'rtasidagi nisbat kompaniyaning daromadliligi, barqarorligi va bozor qiymatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kapital tuzilmasining shakllanishi

jarayonida noto'g'ri qarorlar qabul qilinishi moliyaviy risklarning ortishiga olib keladi. Ayniqsa, yuqori leveraj sharoitida kompaniya moliyaviy majburiyatlarni bajarishda qo'shimcha bosim ostida qoladi. Bunday vaziyatda foiz to'lovlari va asosiy qarzni qaytarish majburiyatlari operatsion pul oqimlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Agar daromadlar barqaror bo'lmasa, moliyaviy risk darajasi keskin oshadi. Shu sababli kapital tuzilmasini boshqarish jarayonida risk omillarini aniqlash va ularni baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tezis kapital tuzilmasini boshqarishda yuzaga keladigan moliyaviy risk omillarini ilmiy asosda tahlil qilishga qaratilgan.

Moliyaviy risk kapital tuzilmasining asosiy tarkibiy elementi bo'lib, u qarz majburiyatlarini o'z vaqtida bajarolmaslik ehtimoli bilan tavsiflanadi. Qarz ulushi ortgan sari kompaniya foiz to'lovlari ko'proq mablag' yo'naltirishga majbur bo'ladi. Bu esa operatsion faoliyatni moliyalashtirish imkoniyatlarini qisqartiradi. Natijada likvidlik yetishmovchiligi xavfi yuzaga keladi. Agar pul oqimlari yetarli darajada prognoz qilinmagan bo'lsa, moliyaviy beqarorlik kuchayadi. Bunday sharoitda kompaniyaning kredit reytingi pasayishi mumkin. Kredit reytingining pasayishi esa yangi moliyaviy resurslarni jalb qilish xarajatlarini oshiradi.

Foiz stavkasi riski kapital tuzilmasini boshqarishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Bozor foiz stavkalari o'zgarishi qarz kapitalining qiymatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar foiz stavkalari oshsa, mavjud kreditlar bo'yicha xarajatlar ortadi. Bu esa kapitalko'rsatkichlar qiymatini ko'tarib, kompaniya qiymatini pasaytirishi mumkin. Ayniqsa, o'zgaruvchan foiz stavkali kreditlardan foydalanayotgan korxonalar uchun bu risk yanada yuqori bo'ladi. Foiz stavkasi riski uzoq muddatli moliyalashtirish strategiyalarini qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Shu bois kapital tuzilmasini shakllantirishda foiz stavkalari dinamikasini hisobga olish zarur.

Likvidlik riski ham kapital tuzilmasining muhim tarkibiy xavf omili hisoblanadi. Qisqa muddatli majburiyatlar hajmining ortishi kompaniyaning joriy to'lov qobiliyatiga bosim o'tkazadi. Agar aktivlar tarkibi yetarlicha likvid bo'lmasa, qarzlarni qoplash qiyinlashadi. Bu esa moliyaviy barqarorlikning pasayishiga olib keladi. Likvidlik ko'rsatkichlarining yomonlashuvi investorlar ishonchining kamayishiga sabab bo'ladi. Natijada kompaniya bozor qiymati salbiy ta'sirga uchraydi. Shuning uchun kapital tuzilmasini boshqarishda qisqa va uzoq muddatli qarzar o'rtasidagi muvozanat muhim hisoblanadi.

Kredit riski kapital tuzilmasini boshqarish jarayonida tashqi moliyalashtirish manbalariga bog'liq ravishda yuzaga keladi. Qarzdorlik oshgani sari kompaniya kredit shartnomalaridagi cheklovlarga ko'proq duch keladi. Kredit shartlarining qat'iylashuvi moliyaviy moslashuvchanlikni kamaytiradi. Agar kompaniya moliyaviy ko'rsatkichlari yomonlashsa, kreditorlar tomonidan qo'shimcha kafolatlar talab qilinishi mumkin. Bu esa moliyaviy xarajatlarning ortishiga olib keladi. Kredit riskining oshishi investitsion loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatlarini cheklaydi. Natijada kompaniya o'sish salohiyatini yo'qotishi mumkin.

Bozor riski ham kapital tuzilmasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Makroiqtisodiy noaniqlik, inflyatsiya darajasi va valyuta kursining o'zgarishi qarz kapitalining real qiymatiga ta'sir qiladi. Valyutada olingan qarzar milliy valyuta qadrsizlanganda qo'shimcha moliyaviy yukni yuzaga keltiradi. Inflyatsiya darajasining yuqoriligi foiz stavkalarining oshishiga sabab bo'lishi mumkin. Bu esa qarz kapitalining qiymatini oshiradi. Bozor risklari kapital tuzilmasini dinamik boshqarish zarurligini ko'rsatadi. Shuning uchun tashqi muhit omillarini doimiy monitoring qilish talab etiladi.

Moliyaviy leveraj darajasining ortishi kompaniya rentabelligini oshirishi mumkin, biroq u bilan birga risk darajasi ham oshadi. Leveraj effekti ijobiy

natija berishi uchun operatsion foyda barqaror bo'lishi zarur. Agar daromadlar o'zgaruvchan bo'lsa, leveraj kompaniyani moliyaviy inqirozga olib kelishi mumkin. Shu bois optimal leveraj darajasini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Risk va daromadlilik o'rtasidagi muvozanatni saqlash kapital tuzilmasini boshqarishning asosiy maqsadi hisoblanadi. Optimal nisbat kapitalko'rsatkichlar qiymatini minimallashtirishga xizmat qiladi.

Kapital tuzilmasini boshqarishda risklarni baholash uchun moliyaviy koeffitsientlar tahlilidan keng foydalaniladi. Foizlarni qoplash koeffitsienti, qarz yukining darajasi va likvidlik ko'rsatkichlari risk darajasini aniqlash imkonini beradi. Ushbu ko'rsatkichlarning yomonlashuvi moliyaviy xavfsizlikning pasayishini bildiradi. Moliyaviy monitoring tizimini joriy etish risklarni erta aniqlash imkonini beradi. Bu esa strategik qarorlarni o'z vaqtida qabul qilishga yordam beradi. Risklarni boshqarish tizimi kapital tuzilmasi strategiyasining ajralmas qismi hisoblanadi.

Shuningdek, kapitalko'rsatkichlar qiymatini pasaytirish risklarni kamaytirishning muhim yo'nalishidir. O'z kapitali va qarz kapitali o'rtasidagi optimal nisbatni tanlash WACC ko'rsatkichini minimal darajaga tushirish imkonini beradi. Bu esa kompaniya qiymatining oshishiga xizmat qiladi. Risk darajasining pasayishi investorlar tomonidan ijobiy baholanadi. Investorlar ishonchining ortishi esa moliyalashtirish xarajatlarini kamaytiradi. Natijada kompaniya uzoq muddatli barqaror rivojlanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, kapital tuzilmasini boshqarishda moliyaviy risk omillarini kompleks tahlil qilish zarur. Qarz ulushi ortishi bilan bog'liq risklar, foiz stavkasi o'zgarishi, likvidlik va kredit risklari kompaniya barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Optimal kapital tuzilmasini shakllantirish risk va daromadlilik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan bo'lishi lozim. Risklarni aniqlash, baholash va minimallashtirish mexanizmlarini takomillashtirish strategik ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy

monitoring va sezgirlik tahlili kapital tuzilmasini samarali boshqarish vositasi sifatida xizmat qiladi. Shu tariqa, kapital tuzilmasini boshqarishda risk omillarini inobatga olish kompaniya qiymatini oshirish va uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning asosiy sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Modigliani F., Miller M. H. The cost of capital, corporation finance and the theory of investment // American Economic Review. 1958. Vol. 48. No. 3. P. 261–297.
2. Jensen M. C., Meckling W. H. Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure // Journal of Financial Economics. 1976. Vol. 3. No. 4. P. 305–360.
3. Myers S. C. The capital structure puzzle // Journal of Finance. 1984. Vol. 39. No. 3. P. 575–592.
4. Rajan R. G., Zingales L. What do we know about capital structure? Some evidence from international data // Journal of Finance. 1995. Vol. 50. No. 5. P. 1421–1460.
5. Damodaran A. Applied corporate finance. 4th ed. New York: Wiley, 2014. 672 p.
6. Brealey R. A., Myers S. C., Allen F. Principles of corporate finance. 13th ed. New York: McGraw-Hill Education, 2020. 992 p.

